

PLEDOARIE PENTRU UN CORPUS DOCUMENTAR AVRAM IANCU

Liviu Maior*

Abstract: *The study is a plea for editing a corpus of historical documents dedicated to Avram Iancu (1824–1872), the leading personality of the national movement unfolded by the Transylvanian Romanians during the mid 19th century. Such a still unaccomplished corpus – based on several document editions, and especially on the collection of Documents regarding the Revolution of 1848 in the Romanian Lands. C. Transylvania, published in 13 volumes by the Institute of History „George Barițiu” from Cluj-Napoca (1977–2024) – will also have to include the previously unpublished private and official correspondence carried on in German and Hungarian language between Avram Iancu and his various contemporaries, as well as several memories and press articles written in the Transylvanian language others than Romanian.*

Keywords: *Avram Iancu, corpus of documents, Documents regarding the Revolution of 1848 in the Romanian Lands. C. Transylvania.*

Aproape an de an, grație istoricilor ardeleni și nu numai lor, Revoluția de la 1848, locul și importanța ei în istoria României se îmbogățesc cu studii, articole, cu documentele încorporate în noile colecții dedicate evenimentelor petrecute la mijlocul secolului al XIX-lea. Memorialistica, corespondența, folclorul, literatura etc. au ajuns, după anul 1972 și până azi, să completeze fericit tabloul unui moment inegalabil în istoria noastră. Din conținutul lor, firește, nu lipsesc informațiile legate de personalitatea lui Avram Iancu, iar continuarea lor va duce într-un final la scrierea unei biografii mult îmbogățite față de cele de dinainte de 1989. O enumerare a instituțiilor, istoricilor și cercetătorilor preocupați de rescrierea trecutului, pe măsură ce sursele se îmbogățesc, ar fi o încercare benefică, dar cu riscul de a prelungi la nesfârșit scurta mea incursiune într-o literatură de proporții. Numele lor apar pe „colecția” 1848, pe volumele deja apărute, dedicate *Mișcării naționale a românilor din Transilvania (1849–1918)* etc.

Mult așteptată va fi, fără îndoială, colecția, ce este drept mai scurtă, a documentelor editate și inedite despre Avram Iancu, într-o tentativă de a îmbogăți perioada pașoptistă, și desigur anii 1852–1872, atât de mult discutați în ultima perioadă.

Scriam cu aproape o jumătate de secol în urmă, în introducerea la publicarea corespondenței sale, despre „dispariția” unor scrisori a căror existență o menționau cei

* Profesor universitar dr., (Emerit) Universitatea Babeș-Bolyai și Centrul de Studii Transilvane al Academiei Române din Cluj-Napoca; e-mail: liviu.maior@yahoo.com

căroră le-au fost destinate. „Iancu a trimis scrisori lui Nicolae Bălcescu, Alexandru G. Golescu (Albu), Elie Măcelariu, Ioan Ciurileanu etc., din păcate nedescoperite”¹. Sper ca ele să vadă, alături de alte surse, lumina tiparului. Memorialistica post-revoluționară, grație inițiatorului, a apelantului la foștii participanți încă în viață să publice amintirile lor despre revoluție și Avram Iancu, nimeni altul decât Barițiu, surprins de apariția numeroasă și nu tocmai corectă a însemnărilor foștilor revoluționari unguri, reclama insistent replica românilor. Au răspuns mulți dintre contemporanii lui Iancu, unele dintre materiale fiind publicate în ziare sau reviste dispărute de mult.

Este timpul să includem într-o asemenea colecție și memorialistica maghiară a vremii, din simplul motiv că mulți dintre autori au o altă poziție, corectă, în evaluarea lui Iancu. Nici documentele și memoriile austrieșilor nu trebuie ignorate. Relațiile lui Avram Iancu cu maghiarii, cu oamenii satelor și orășelelor ardelenne vor fi și ele clarificate, iar adevărul va avea de câștigat.

Speranțele sau, mai bine spus, așteptările istoricilor și nu numai sunt pe bună dreptate legate de tot ceea ce numim documente inedite. Un singur exemplu ar putea contribui extensiv la portretul său de veritabil revoluționar. Într-o notă trimisă Ministrului de Externe al Franței de către Agenția și Consulatul general al Republicii Franceze, acreditate în cele două Principate românești, la data de 17 septembrie 1849, din București, semnată de Eugène Poujade, relatează despre discuția sa cu generalul țarist Lüders, implicat în campania din Ungaria. Dialogul „plin de interes” conține o informație importantă legată de „capturarea” scrisorilor trimise de către Kossuth lui Iancu, „căpetenia valahă, în care spunea că ungurii se căiesc de a nu fi recunoscut drepturilor fraților lor valahi și că [lipsă] caz de reușită, ei vor putea conta pe toate concesiile pe care le vor cere”². Asemenea cazuri se vor mai întâlni în continuare, iar valorificarea lor va fi benefică.

Nu va fi ușor pentru cercetătorii clujeni și nu numai să continue tradițional un demers care durează de aproape două secole. Paradoxal, mulți dintre contemporanii Iancului descriu momentele de vârf ale procesului revoluționar, menționează prezența lui activă și de multe ori decisivă, se referă la „discursurile” sale, dar nu le reproduc decât într-o frază sau o propoziție. Din păcate, Papiu sau Barițiu, apropiați de Iancu, nu oferă prea multe detalii, din acest punct de vedere, în istoriile lor.

Colegul său de la Târgu Mureș, autorul unei istorii fabuloase inclusă corect și în memorialistica vremii, Alexandru Papiu Ilarian consemnează în descrierea momentului 30 aprilie, prima Adunare de la Blaj, sosirea lui Iancu împreună cu Buteanu în fruntea cetelor de moți și entuziasmul generat de prezența lor. Se referă la luările sale de poziție pe parcursul zilei ca un orator activ, dar nu dă nici măcar un fragment din cele două discursuri ale sale: „După 10 ore, după ce ascultă poporul cuvintele salutare ale Iancului și Buteanului de pe piatra bisericii ... Atunci numitul

¹ Liviu Maior, *Avram Iancu. Scrisori*, Cluj, Edit. Dacia, 1972, p. 8.

² *Revoluția română de la 1848 în context european*, ediție de: Corneliu Lungu (coord.), Tudor Bucur, Silviu Palade, Alina Tudor, București, Arhivele Naționale ale României, 1998, p. 459–460.

tribun [Vasile Nobili] observă pe episcop [Lemeni]: «Domnule episcop, astăzi cel ce nu ascultă de popor nu ascultă de Dumnezeu». Autorul afirmă în continuare că: „După ce învățăturile către popor curg într-un spirit atât de loial și pașnic în purtarea poporului atât de exemplară, conducătorul și poporul nu află nici o cauză întemeiată pentru care să se depărteze. În același înțeles vorbiră și Iancu și Buteanu. Poporul îi aplaudă pe toți trei, iar pe episcop nu-l mai lăsară a vorbi pe lângă toată rugarea tribunilor, că-i ruga pe aceștia după nume, că-i cunoșteau, să-i învețe dâșii”³.

Papiu se explică într-o manieră comună cu o parte însemnată a contemporanilor săi preocupați de istoria momentului. „Mă uitam la altă parte cum evenimentele anului 1848, pe zi ce se dezvoltă, se făceau tot mai importante și mă temeam ca nu cumva și acestea să rămână cunoscute posterității române numai din condeiul celor de altă gintă. În fine, mă provocară și mă îndemnară mai mulți români, bărbați demni de toată considerațiunea”.

În finalul pledoariei sale, Papiu revine cu aceeași motivație, mult mai explicită: „În fine, scopul ce mi l-am propus de la început, să las posterității o icoană vie și adevărată a acestor mari evenimente la care au participat și românii ca autori principali și care sunt scrise în inima și a tuturor românilor”⁴. S-a rezumat la simpla menționare fără nici un alt detaliu despre Iancu.

Despre asemenea cazuri, destul de numeroase, ce se regăsesc în memorialistica vremii, putem afirma cu rețineri că lor li se datorează „sanctificarea” și devenirea lui ca model.

În discursul său rostit la „Societatea academică” din septembrie 1870, intitulat *Despre istoria mai nouă și mai ales despre istoria anilor 1848 și 1849*, Barițiu lansa apelul său cunoscut pentru publicarea documentelor și a memoriilor dedicate evenimentului considerat de el crucial: „Daco-românii peste tot și cei din Transilvania în specie încă nu s-au apucat a-și scrie istoria anilor 1848–1849, care de s-ar scrie bine, cutez a zice că ar trebui să aibă pentru noi valoarea cât una scrisă pe un secol întreg”⁵.

Ceea ce a urmat o știm cu toții. Răspunsul a fost extraordinar deși oferea un Iancu povestit de alții. În multe cazuri, legenda a înclinat balanța în raport cu adevărul istoric. Memorialistica, opțiunile personale ale autorului, redarea amintirilor nu confirmau dimensiunea reală a personalității sale. Monografiile au inclus ceea ce se cunoștea din documentația vremii fără a beneficia de colecții de documente de amploarea celor din ultimele decenii.

Pentru a fi mai convingător am să menționez un singur volum din înșiruirea cunoscută de toți specialiștii, a cărui apariție a adus un plus extrem de important pentru istoria Iancului, și anume *Ancheta Kozma*⁶. Pe lângă conținutul fabulos prin

³ Alexandru Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, vol. II, Viena, 1852, p. 331.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Nicolae Bocșan, Valeriu Leu, *Memorialistica Revoluției de la 1848 în Transilvania*, Cluj Napoca, Edit. Dacia, 1988, p. 29.

⁶ *Revoluția de la 1848 în Transilvania. Ancheta Kozma din Munții Apuseni*, coord.: Gelu Neamțu, Ioan Bolovan, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, 1998. Cu detalii,

informație, surprinde fuziunea cu lumea satului ardelean a tânărului gata să-și asume o misiune dictată de mentalitatea sa de revoluționar. Cred că monografia marelui istoric Silviu Dragomir ar fi fost cu mult mai bogată în evaluarea personalității lui Avram Iancu, dacă ar fi avut la îndemână documentele *Anchetei Kozma*.

Suntem aproape siguri că surse asemănătoare se vor regăsi în paginile viitoarelor colecții. S-a deschis astfel un capitol aparte al istoriei Revoluției și bineînțeles al biografiei lui Iancu. An de an, noi studii și articole, publicarea colecțiilor de documente devin publice. A fost și rămâne un efort determinat de convingerea profesioniștilor din zilele noastre că sursele atât de necesare elaborării monografiilor personalităților implicate în Revoluție încă nu au fost descoperite și valorificate. Sunt câteva considerații, o pledoarie pentru viitoarele volume consacrate unui personaj despre care, paradoxal, s-a scris mult, dar ziua nașterii lui nu o știm nici azi.

Generația 1848–1849 în zona central-est europeană a trecut postrevoluționar printr-o perioadă marcată de înfrângerea ei, de o restaurație care a spulberat pentru moment speranțele revoluționarilor. Nu a fost doar cazul lui Iancu. Polemici, presiuni, amenințări, arestări și condamnări, execuții etc. au avut loc în întreaga Europă de Mijloc. Disputele dintre foștii revoluționari nu au lipsit în cazul românilor din întreg spațiul locuit de ei. Multe se vor regăsi în colecție. Nu trebuie omise, pentru că nici în alte cazuri nu au lipsit, polemicile. Vă menționez una singură, cea dintre Kossuth și Széchenyi, dintre care ultimul s-a îmbolnăvit grav și, internat la Döbling, lângă Viena, s-a sinucis în septembrie 1860. Nici destinul lui Bălcescu și al altor revoluționari nu se deosebește prea mult de cel al Iancului.

Momentele de insecuritate individuală s-au înmulțit în rândurile lor chiar dacă unii dintre ei se refugiaseră peste Carpați. Anii de după 1849 și până în 1852, când povestea vieții sale a luat un curs deosebit, au fost marcați de decepția determinată de prăbușirea speranțelor nutrite cu atât de mult entuziasm. Asistă neputincios chiar la contestarea personalității sale de către puternicii vremii, de către foștii adversari și a unora dintre conaționalii săi. Arestat, închis și urmărit de către autorități, trăiește într-un anonimat inexplicabil. Nicolae Popea, biograful lui Andrei Șaguna, inspirat din *Istoria* lui Papiu, scria mai târziu: „Bărbații naționali, chiar și cei mai de frunte, începură a se prinde și arunca în temnițe. După tribunii românilor din cei doi ani viscolosi, 1848 și 1849, se făcea formală vânatoare”. Autorul continuă: „Până și pe Iancu și Axente încă se arestară”⁷.

Credibil, Barițiu scria în ultimul volum al *Părților* sale: „În august, după ce aflaseră că am cerut permisiunea să înființăm batalioane de voluntari pentru monarh, sperioși precum sunt și caii de pe pustă, începuseră să caute arme în casele românilor.

documentul a fost republicat în vol. *Documente privind Revoluția de la 1848 în Țările Române, C. Transilvania, vol. X, Ancheta Kozma din munții Apuseni. Contribuții documentare*, editori: Bodor Marghioala, Attila Varga, Prefață: Attila Varga, Postfață: Ioan Bolovan, Gelu Neamțu, București, Edit. Academiei Române, 2012, 720 p.

⁷ Nicolae Popea, *Arhiepiscopul și Mitropolitul Andrei baron de Șaguna*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Archiepiscopale, 1879, p. 256.

Pe la Alba Iulia, Aiud, Turda, căutau pe Avram Iancu prin toate ungherele, precum și pe unii tribuni, despre care credeau că, sub pretext de a înrola batalioane pentru împărat, ei adună voluntari pentru Carol de Hohenzollern, pe care îl așteaptă să intre încoace. În Turda fu arestat un cerșetor cu presupunere că acela ar fi Iancu”⁸. S-a întâmplat în 1866!

Atitudinea lui Iancu față de vizita împăratului în 1852 în Transilvania, în Apuseni, refuzul său sistematic de a deveni un beneficiar individual al poziției românilor în timpul Revoluției au dus la o răcire a relațiilor sale cu foști colaboratori. Decepția lui trebuie să fi fost devastatoare!

Pentru istorici și specialiști care au dedicat studii, articole și monografii fascinantei personalități a Iancului nu a fost deloc ușor să reconstituie mentalitatea și concepțiile sale. Au recurs la un demers bazat prioritar pe temperamentul său, descris atât în timpul vieții de contemporanii săi cât mai ales de posteritate. Memorialiștii postrevoluționari abundă cu informațiile legate de activitatea sa din cei doi ani, 1848–1849, de lider recunoscut și adorat de oamenii satelor din Apuseni. Folclorul, spre exemplu, are ca dominantă pe conducătorul mulțimilor pe care le organizează, le înarmează și înfruntă tentativele de supunere cu forța a zonei, devenită în 1849 centru al rezistenței românești. Dificultatea la care mă refeream a fost generată de moștenirea scrisă redusă, pe care el a lăsat-o spre deosebire de alți contemporani ai săi. Se știe că, în majoritatea cazurilor, Iancu s-a rezumat la acțiunile de factură „militară”, de confruntare, iar autoritățile adeseori pornesc de la caracterizarea lui ca „instigator”, fără să ofere, în majoritatea referințelor, detalii capabile să surprindă mentalitatea și atașamentul la „Tânăra Europă”.

Unele dintre documente vor fi republicate pentru că mesajul lor, în multe cazuri, conține gândurile și intențiile sale. Se știe că *Raportul* lui Iancu era terminat în noiembrie 1849, iar Barițiu, în încercarea lui permanentă de a respinge acuzele sistematice ale ofițerilor austrieci, dar și cele ale foștilor săi adversari, îl publică în „Foaia” brașoveană în 1850⁹. Cenzura vremii a interzis apariția publicației datorită gestului marelui om de cultură. Merită să fie reprodus finalul *Raportului* în prima sa variantă: „Acestea sunt faptele mai memorabile ale poporului armat care stătuse sub comanda mea. Separat și părăsit de către toată lumea, acest popor a făcut, cu mijloace puține, mai mult decât s-ar putea cere de la el cu dreptate”. Această scurtă motivație se încheia în stilul său inconfundabil: „Și eu provoc pe toți calomniatorii ca să iasă la lumină din întunericul lingușirilor și al intrigilor, să producă faptă în curtea faptei și să nu atace din loc ascuns, în mod răutăcios, meritele altora, nici să cerce a le întuneca”¹⁰.

⁸ George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani în urmă*, vol. III, Sibiu, Tipografia W. Krafft, 1891, p. 456. După aproape două decenii de la Revoluție, Iancu continua să personifice idealurile generației sale, proiectul care a marcat viața sa.

⁹ „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, Brașov, nr. 2–7 din 1850.

¹⁰ Fragment preluat din Ioan Ranca, *Avram Iancu pe baricadele Apusenilor. Relatări contemporane ale unor apropiați și adversari*, Târgu Mureș, Edit. Pax Historica, 1996, p. 145.

Ar fi multe de spus. Doresc să mă refer din nou la Papiu, al cărui demers impresionează profund. „Am lăsat la o parte și caracteristica persoanelor, care de altminteri se cere în orice istorie pragmatică, pentru că unele întâmplări se explică numai din caracterul oamenilor ce intră în mijloc ca autori”¹¹.

Alexandru Papiu Ilarian, August Treboniu Laurian, George Barițiu etc. au reprezentat o etapă. Mesajul lor a fost preluat de Silviu Dragomir, Ioan Lupaș, Ștefan Pascu, Gelu Neamțu, Ioan Bolovan, Ela Cosma și alți istorici. Bicentenarul nașterii sale sunt sigur că va adăuga și numele celor care își asumă, în zilele noastre, o continuitate așteptată cu maxim interes de către toți cei care cred în personalitatea lui Avram Iancu.

Grație surselor documentare noi, idealurile Revoluției se definesc tot mai convingător în parcursul lor spre realizarea practică produsă în ultima parte a anului 1848 și începutul lui 1849. Debutul „Țării românești” a Transilvaniei în primul rând, apoi elaborarea proiectului „corpului național” prin includerea românilor din toate provinciile Imperiului și, în final, unirea cu Principatele de peste Carpați, deveneau o componentă cu valențe strategice pe care Avram Iancu a servit-o cu devotament. De fapt, prin respingerea „uniunii” Transilvaniei cu Ungaria, oferta românească a fost prefectura și legiunea Apusenilor, spațiul în care convingerile sale, mentalitatea revoluționară s-au concretizat¹².

Nu pot să închei fără a reproduce o parte dintr-un articol apărut la Arad, în publicația „Gura satului”¹³: „Anul 1872 a fost pentru români un an de doliu. Genii ale timpului în care trăim, oameni prin a căror lucrare s-a dat direcția mișcării noastre de astăzi, unul câte unul s-au stins din viață, lăsând în urma lor un suvenir scump, comoara de gânduri ce au adunat în viață. Eliad, Bolintineanu, Iancu, trei spirite de o potrivă providențiale, trei caractere de o potrivă candid, trei oameni ce de o potrivă nu s-au născut din oameni, ci rezultați din Vremea în care s-au înălțat toți trei, de o potrivă jertfe ale reacțiunii timpului în care au lucrat, în anul 1872 se stinseră și trucesce din viață”.

Așteptările, opiniile prilejuite de intrarea generației din care a făcut parte Iancu în istorie rămân un stimul pentru a nu abandona sau a renunța la investigarea trecutului și, bineînțeles, pentru îmbogățirea „mitului” atât de prezent în cotidianul românesc. „Corpusul” va schimba radical relația dintre legendă și adevăr în favoarea biografiei de excepție a personalității lui Avram Iancu.

¹¹ Alexandru Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, vol. II, 1852, p. 74.

¹² Vezi Florian Dudaș, *Prefectul-general Avram Iancu și legiunea Auraria Gemina*, Oradea, 2016, Studiu istoric și corpus documentar.

¹³ Revista satirică „Gura satului” a apărut săptămânal la Pesta (5 ianuarie 1867 – februarie 1871) și Gherla (1 ianuarie – 22 martie 1881), apoi lunar la Arad (7 martie 1871 – 30 septembrie 1879; seria a II-a: 12 ianuarie 1901 – 25 aprilie 1903).